

- J.V. Foix: *Diari 1918 • Selecció / Aus dem Tagebuch 1918*. Auswahl, Übersetzung und Nachwort von Eberhard Geisler. Zürich: teamart Verlag, 2013. 142 pàgs. ISBN 978-3-908126-41-6.

Eberhard Geisler és catedràtic jubilat de Literatures Iberoromàniques, va treballar al Departament de Llengües Romàniques de la Universitat Johannes Gutenberg de Mainz i és el nom que més immediatament s'associa amb el de J.V. Foix a Alemanya. Geisler és, de fet, el traductor de les úniques dues publicacions monogràfiques sobre Foix: *KRTU und andere Prosadichtungen* (1988) i *Diari 1918 • Selecció / Aus dem Tagebuch 1918* (2013), objecte, aquesta última, d'aquesta ressenya. De Foix també ha traduït deu sonets del llibre *Sol i de dol*, en *Sprache im technischen Zeitalter* (en premsa). L'estudiós també ha escrit nombrosos articles científics dedicats a l'autor català.¹

S'ha dit sovint que la traducció de la poesia és una activitat principalment vocacional, tant per raons econòmiques, com pel desafiament que aquesta tasca traductora representa. Geisler sembla confirmar això explícitament quan escriu que, pel que fa la traducció dels poemes de Foix, “produceix un plaer especial endinsar-se en aquests textos, esforçar-se a comprendre'ls i, finalment, traslladar-los a la llengua pròpia; un plaer que es deixa amb recança un cop s'acaba la feina” (Visat, en línia).

Diari 1918: Selecció / Aus dem Tagebuch 1918 conté una selecció de poemes en prosa en català que van acompanyats de la traducció a l'alemany escollida del llibre *Diari 1918*, que Foix va publicar l'any 1981 a l'editorial Edicions 62. El títol del llibre de Foix pot induir els lectors a malentesos ja que, de fet, inclou no solament les composicions de *Del “Diari 1918”* (1956) sinó també d'altres, com ara *L'estrella d'en Perris* (1963), *Darrer comunicat* (1970), *Tocant a mà...* (1972) i peces anteriors a 1936. La selecció feta a l'antologia presenta la distribució següent: *Primers fragments del Diari* (quinze poemes), *Del “Diari 1918”* (onze poemes), *L'Estrella d'en Perris* (tretze poemes), *Darrer comunicat* (quatre poemes) i *Tocant a mà...* (nou poemes). A més, inclou un epíleg del traductor i una petita bio-bibliografia amb una foto del poeta. La posició del peritext al final del llibre, així com la del text de partida en català i la seva traducció, sembla ésser una indicació de la voluntat del traductor (i de l'editor) de presentar Foix als lectors de la manera més directa possible, limitant-se a introduir comentaris sobre la seva poesia al final, o sigui quan idealment ja s'han llegit els poemes. L'antologia té mèrits

1 Vegeu la llista de les seves publicacions en la pàgina de la Universitat Johannes Gutenberg de Mainz: <www.staff.uni-mainz.de/apercir/web/geisler/publ.htm>.

considerables per diverses raons: d'antuvi, perquè contribueix a donar difusió a l'obra del poeta català al sistema literari alemany. De fet, fins ara no existeixen gaire antologies o llibres de Foix que hagin estat traduïts a altres llengües. Després del castellà, l'alemany és la llengua que compta amb el nombre més alt de traduccions. En segon lloc, per la varietat i complexitat de l'obra de Foix i per la dificultat que això implica per al traductor. En aquest context no és possible presentar de forma exhaustiva aquesta varietat, que, de totes formes, ja va ser estudiada a fons (vegeu Guerrero, 1996; Vallcorba, 2002; Veny-Mesquida, 2004, entre d'altres). Em limitaré, per tant, a esmentar breument els aspectes més representatius d'aquesta complexitat, tal com es poden trobar en aquesta antologia.

El llibre de Foix *Diari 1918* inclou composicions en forma de descripcions, diàlegs, monòlegs dramàtics, relats breus, que no sempre és possible definir fent referència a algun gènere poètic convencional. Això no ha de sorprendre, si es considera la definició que Foix va donar de sí mateix com a “investigador en poesia.” També va escriure, en el vers final d'un sonet al llibre *Sol i de dol* (1936): “M'exalta el nou i m'enamora el vell”, al·ludint amb això al seu intent constant d'explorar i experimentar amb els gèneres de la tradició i de la modernitat. A la seva poesia Foix opera una recuperació i reelaboració de la llengua catalana i de la seva tradició poètica, les arrels de la qual remunten a l'edat mitjana, per tal de projectar ambdues cap al futur. Una síntesi, doncs, de tradició i avantguarda en què, com observa Gavagnin (1991: 156), al costat d'elements formals i temàtics propis de la literatura medieval es troben procediments de l'experimentació surrealista, com, per exemple, les imatges oníriques, la introducció d'elements inesperats, les metamorfosis sobtades. Geisler posa en evidència aquesta projecció del poeta cap al futur quan observa, evocant la fascinació de Foix pels avions i recuperant-ne la metàfora: “Man spürt seinen Texten an, dass bei allem Willen zum Bleiben und Beharren, zur Besinnung aus Eigene, sich die Schubkraft eines Fluggeräts bemerkbar macht, das ins Weite tragen will” (130).²

La síntesi foixana d'experimentació i tradició és estratificada perquè es realitza en més nivells del text poètic: a nivell de gènere, temàtic i lingüístic. Un exemple d'experimentació amb els gèneres literaris es troba al fet que Foix alternà al llarg de la seva carrera poètica la publicació de poemes en

2 La fascinació pels avions és, tanmateix, particularment difosa a principi del segle XX. Pensem, per exemple, al vol sobre Viena, l'acció bèl·lica realitzada per Gabriele D'Annunzio l'any 1918, al carisma que Goering va guanyar sobretot gràcies a la seva reputació com a “as” de l'aviació durant la primera guerra mundial, o bé a la celebració de l'heroisme dels pilots en alguns poemes de W.B. Yeats.

prosa amb la de poemes de forma clàssica, com els sonets recollits al llibre, ja mencionat, *Sol i de dol*. Geisler destaca el significat d'aquesta elecció formal per a Foix. El poema en prosa s'ha descrit sovint com a gènere de la modernitat (vegeu León Felipe, 2005; Aullón de Haro, 2005; Utrera Torremocha, 1999; Arenes i Sampera, 1998). Creat per Aloysius Bertrand amb *Gaspard de la nuit* en 1842, encara que segons alguns estudiosos com Aullón de Haro (1979: 111) el seu origen s'hauria d'atribuir més aviat a Novalis amb els *Himnes a la nit* (1800), el poema en prosa adquireix renom a Europa sobretot amb *Le spleen de Paris: Petits poèmes en prose* (1869), de Beauclair, i amb *Illuminations* (1886), de Rimbaud. La falta aparent d'estructures formals immediatament recognoscibles, com per exemple la rima i el metre, en fan un emblema, segon Geisler (136), de l'impuls cap a la llibertat que és propi de Foix. Al mateix temps, el poema en prosa també és un símbol de la fragmentació de la identitat moderna. Tanmateix, l'absència d'una estructura fàcilment identificable no vol dir pas absència de forma *tout court*, ni implica una major traduïbilitat d'aquest gènere. Com els diversos estudis destaquen, perquè es pugui parlar de poema en prosa, i no simplement de fragment en prosa poètica o de narració breu, la composició ha de presentar alguns trets fonamentals com la intencionalitat de l'autor, una certa brevetat, concisió de representació i cohesió formal que permeten una classificació dels tipus del poema en prosa com a poema *il·luminació* o poema *formal*.³ Prenem com a exemple el poema "M'han deslligat a riba mar" / "Am Meeresufer haben sie mich wieder losgebunden" (52–53). Es tracta d'una composició molt breu, en què el jo líric presenta una sèrie d'escenes (el mar, els corsaris, l'alba engolidora de la nit, la mossa bocarruda de l'Hostal, els puigs i els vinyars mullats per la pluja) que, tot i les diferències, evoquen imatges d'aigua i de foscor. La manera com les diverses escenes s'encadenen recorda el flux d'associacions oníriques determinades pel nostre subconscient. Tot i la varietat d'imatges, la composició es manté concisa i coherent gràcies possiblement a la dimensió onírica en què s'emmarca la descripció però, sobretot, des del punt de vista estilístic, gràcies a l'elecció d'unitats lèxiques que intersequen marcs semàntics diferents que es reverberen en tot el poema creant associacions dinàmiques i impressions sensorials semblants, i donant unitat a la composició. La traducció de Geisler proposa unes solucions estilístiques similars, fent ús de paraules

3 Vegeu també León Felipe (2005: 16–25). Es tracta de criteris generals que no s'apliquen sempre. Entre els poemes en prosa que no respecten aquests criteris cal recordar el llarg poema en prosa *Espacio* de Juan Ramón Jiménez.

com *Meeresufer*, *Seeräuber*, *Rinnen*, *Taue* i *Schiffmeisterbaum*, que són també traduccions literals del text de Foix i permeten crear una xarxa d'associacions a l'interior del poema traduït semblant a la del text de partida. Queden, tanmateix, alguns problemes de traducció, condicionats per l'estil de Foix, que descriuré més avall.

Una altra característica de la poesia foixana és, com s'ha dit, la seva varietat de temes. La selecció que Geisler fa en aquesta antologia presenta un ventall ampli d'aquests temes, sovint estretament entrelaçats, que el traductor es preocupa de descriure a l'epíleg. Trobem, així, la representació i crítica de les estructures religioses, com a “En arribant a la universitat dels pares” / “Als ich zur Universität der Patres” (40–41), la deconstrucció del jo i la fascinació foixana per la idea d'identitat percebuda en la diversitat, com es llegeix al poema “Ja els banyistes” / “Die Badegäste” (72–73), en què davant la gran diversitat de persones que es troben a la platja (“ascetes immòbils”, “beats contemplatius”, “adoradors recollits”, “ermitans col·lectors”, etc. (72)), el poeta i el personatge femení d'Emília arriben, nogensmenys, a percebre l'Instant Absolut: “Tots dos, solitaris en una forest d'òrgans vitals que poncellen i es desclouen, ençà i enllà dels altres, ment i cor fraterns, gaudim de l'absolut de l'Instant” (72). L'antologia també inclou composicions que representen el tema de l'eros mitjançant referències explícites al cos de la dona, com al poema “Cercava, adelerat” / “Sehn-süchtig suchte ich” (66–67), en què la filla del ferrer, que “embasta calces breus per a fadrines llunyeres” s'adreça “alta, negra i cabelluda” i mira el poeta amb desvergonyiment i “amb urc senyorívol s'ha despampolat els pits” (66). El poema també simbolitza la impossibilitat d'arribar a una unió satisfactòria entre dona i home, ja que, quan el poeta obre els braços per agafar la noia, ella desapareix “en el guspireig de l'escuma solar” (66) i el jo líric s'assabenta que la dona va morir fa anys “recremada pel sol, a les selves brasileres on son pare doma salvatgina” (66). La poesia de Foix tematitza així també l'associació entre Eros i Thanatos, amb les implicacions descrites i analitzades pels estudis de psicoanàlisi coneguts pel poeta. Altres temes presents a l'antologia són la crítica de la metafísica occidental i els límits del Logos, que intenta en va dominar la realitat encasellant-la en les seves estructures racionals, tot i que acabi esberlant-se contra la complexitat d'aquesta. Aquesta crítica es realitza sovint a través de procediments manllevats de l'estètica surrealista. Al poema “L'espíamonges” / “Der Nonnenspanner” (106), per exemple, en què les metamorfosis surrealistes adquireixen efectes irònics, còmics o sensuals, el poeta observa com un mateix personatge va agafant identitats diferents: forner, escolà, home en

vermell, amb banyes i cua, que recorda el dimoni, i, finalment, personatge transvestit, amb perruca i barba postissa, que espia les monges adormides, les sedueix i les rapta en un sac “com si fossin esponeroses coliflors humides de gerda rosada” (106). En un altre poema breu, “Si sóc dalt els Morunys...” / “Wenn ich oberhalb von Morunys bin...” (90), al contrari, la crítica de la metafísica occidental adquireix tons lírics. Al poema, la percepció que el jo líric té de la realitat canvia contínuament i el poeta s’adreça a la dona amada que es va metamorfosant dient-li: “ara ets la nit amb plugim de pòl·lens i crits mig ofegats per la brossalla [...]; ara ets un camp assolellat, sota un cel net” (90). El poema és un bon exemple de poema en prosa breu, el lirisme del qual deriva de la juxtaposició d’imatges amb connotacions poètiques (vegeu, per exemple, la primera frase “Si sóc dalt els Morunys quan tot, masos i munts i ocells són aurora, i miro la vall i la conca, tot és una mar d’escumes silencioses” (90)), de l’ús de recursos retòrics com la repetició anafòrica d’alguns mots (*tot* i *ara*), l’enumeració, les construccions paratàctiques que evoquen les fórmules dels contes. Geisler es preocupa en aquest cas de reproduir, en els límits de la idiomàticitat de la frase, aquests efectes poètics amb recursos equivalents com, per exemple, la repetició (“erweist sich”, repetida quatre vegades), les estructures paratàctiques simples i l’ús de paraules poèticament connotades. És interessant observar com, mitjançant la presentació d’aquesta varietat de temes i de recursos estilístics, l’antologia ofereix als lectors indirectament també el vessant crític del poeta el qual, com observa Veny Clar i Veny-Mesquida (2009: 162), considera que la poesia *és* en la realitat, l’ordena i l’ofereix als lectors amb mitjans propis que són els del seu temps.

Com s’ha escrit al principi, l’experimentació foixana es realitza també a nivell lingüístic. Veny Clar i Veny-Mesquida van destacar les característiques fonamentals del lèxic de la llengua poètica de Foix. Segons els estudiosos, el coneixement aprofundit que el poeta tenia de la literatura de l’Edat Mitjana es reflecteix a la seva escriptura en forma de cultismes, arcaïsmes de tipus fonètic, morfològic, sintàctic i, sobretot, lèxic, com, per exemple, a les paraules *estela* per *estel* o bé *beverri* per “afectat per beure” (2009: 166). Al mateix temps, als poemes abunden també els neologismes, obtinguts de forma creativa mitjançant la derivació o la composició, com, per exemple, les paraules *mandronejar* per *mandrejar*, *algós*, *caranegre*. A més, la seva llengua poètica també inclou dialectalismes apresos del contacte directe del poeta sobretot amb els pescadors de Port de la Selva, o inclosos principalment al Diccionari General (2009: 169). Finalment, als poemes també trobem jocs paronomàstics i juxtaposicions de sinònims. En Traductologia, els arcaïsmes

mes, neologismes i dialectalismes representen problemes de traducció ben coneguts, per als quals s'han suggerit diverses solucions segons la finalitat de la traducció. Les traduccions de Geisler, encara que es mostren atentes als diversos recursos retòrics i efectes poètics dels textos en català, els quals són reproduïts sovint amb efectes similars en alemany, semblen prioritzar la claredat d'expressió i de lectura. Per aquest motiu, sovint els arcaïsmes no es tradueixen amb arcaïsmes equivalents en alemany i els neologismes, o bé les expressions ambigües, es fan més explícits. Aquestes estratègies de traducció, bastant comunes a la pràctica traductora, així com el fet que la llengua alemanya té menys mots monosil·làbics que el català, fan que els poemes en prosa traduïts s'allarguin, com la presentació al llibre dels textos de partida i de les traduccions els uns al costat de les altres fan evident visualment als lectors.

La traducció de poesia és, com deia Roman Jakobson (1959: 238), el tipus de traducció més difícil, al punt que s'hauria de definir més aviat com a transposició creativa. Quan s'analitzen traduccions poètiques, doncs, sempre es pot parlar de pèrdues i de guanys si es comparen aquestes amb els textos de partida. Tanmateix, sovint es prima la presentació de les pèrdues. Em sembla preferible concentrar-se, en aquest cas, en els nombrosos guanys d'aquesta antologia i observar que la selecció de poemes de Foix presentada per Eberhard Geisler representa una eina fonamental per als lectors de llengua alemanya que no coneixen o no dominen el català, però que desitgen apropar-se a la poesia de Foix i descobrir-ne la seva modernitat i el seu espessor poètic. ■

■ Bibliografia

- Arenes i Sampera, Paulí (1998): *Una aventura poètica moderna (el poema en prosa en la literatura catalana)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Aullón de Haro, Pedro (2005): «Teoría del poema en prosa». *Quimera: Revista de literatura*, 22–25.
- Gavagnin, Gabriella (1991): «La prosa poetica di J. V. Foix: Tra 'Gertrudis e Krту'», in: Prestagiacomio, Carla / Ruta, M. Caterina (eds.): *Dai modernismi alle avanguardie. Atti del Convegno dell'Associazione degli Ispanisti Italiani, Palermo 18–20 maggio 1990*, Palermo: Flaccovio, 153–162.
- Guerrero, Manuel (1996): *J. V. Foix, investigador en poesia*, Barcelona: Empúries.
- Jakobson, Roman (1959): «On Linguistic Aspects of Translation», in: Brower, R. A. (ed.): *On Translation*, Cambridge (MA): Harvard University Press, 232–239.

León Felipe, Benigno (ed.) (2005): *Antología del poema en prosa español*. Madrid: Biblioteca Nueva.

Utrera Torremocha, María Victoria (1999): *Teoría del poema en prosa*, Sevilla: Universidad de Sevilla.

Vallcorba, Jaume (2002): *J.V. Foix*, Barcelona: Edicions Omega.

Veny Clar, Joan / Veny Mesquida, Joan (2009): «Aproximació a la llengua literària de J. V. Foix: notes sobre el lèxic», in: Pujol, Dídac / Ortín, Marcel (eds.): *Llengua literària i traducció (1892–1939)*, Barcelona, Punctum / TRILCAT, 159–180.

Veny Mesquida, Joan (2004): «Estudi i Edició», in: Foix, J.V.: *Diari 1918*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 11–206.

■ Marcello Giugliano, Universität Leipzig, Institut für Angewandte Linguistik und Trans-latologie, Beethovenstraße 15, D-04107 Leipzig, <marcello.giugliano@uni-leipzig.de>.